

**Ledňáček říční (*Alcedo atthis*)
v PP Dědina u Dobrušky**

Filip Laštovic

září 2022

Obsah

1. Ekologie ledňáčka říčního	1
2. Ledňáček říční v PP Dědina u Dobrušky	4
3. Negativní jevy na území PP	5
4. Další ohrožení ledňáčka říčního	8
5. Podpora ledňáčka říčního na území PP	9
6. Shrnutí	9

Přílohy

Nálezy hnízd ledňáčka říčního na území PP Dědina u Dobrušky v roce 2022

Výsledky monitoringu obsazených hnízd na území PP Dědina u Dobrušky v roce 2011

Kroužkování ledňáčků v hnízdní sezóně u ekocentra Krupárna organizace A Rocha u Dobrého

Další fotodokumentace

Foto na titulní straně: Samec ledňáčka říčního odpočívajícího nedaleko hnízdní nory pod obcí Podbřezí (N 50°15.49,7', E 16°12.16,6') (foceno 5.7.2022. F. Laštovic)

1. Ekologie ledňáčka říčního

Ledňáček je po většinu roku samotářsky žijící a přísně teritoriální pták. Jen v době hnízdění upevňuje partnerské svazky. Někdy je také polygamní. Běžně v sezóně hnízdí 2x, někdy i 3x. V klimaticky příznivých letech může výjimečně hnízdit až 4x do roka. Což se v dotyčné PP nestává. Doba hnízdění je obvykle od začátku dubna až do konce srpna. Hnízdní péče trvá 23 – 27 dní. Každé mládě potřebuje denně 4 - 7 menších ryb. Asi za 14 dní jsou mláďata rodiči nekompromisně vyhnána mimo loviště teritorium. Mladí ledňáčci jsou velmi náchylní a kvůli promoknutí peří se často při pokusu o lov kořisti utopí nebo jsou uloveni predátory. Dospělosti se tak dožívá průměrně jen 50 % z nich. Ve volné přírodě je průměrná stáří ledňáčka říčního sedm let. Rodičovské páry se po vyhnání mláďat mohou rozdělovat a vytvářet páry nové.

Ledňáčci nejvíce obsazují břehové stěny delší než 20 m a vyšší než 4 m. Délka hnízdní nory je dána tvrdostí materiálu a fyzickou zdatností rodičů. Obecně kolem 70 cm. Průměr chodby je cca 5 cm. Výška hnízdní nory bývá kompromisem (kvůli záplavám zdola cca 2m, kvůli vyhrabávání predátory shora cca 55 cm). Vlet hnízdní nory, která je obsazená, má často patrné „kolejničky“ vyběhané nožkami. Obsazené hnízdo bývá potřísněno trusem mláďat. Hnízdní kotlinka je umístěna na konci hnízdní nory a má rozměry cca 20 x 20 cm. Podloží je vystláno vývržky mláďat z nestrávených rybích kostí a šupin. Někdy ledňáček staví během hnízdní sezóny více hnízdních nor najednou. Při stavění se střídají samec i samice a celá hnízdní nora může být hotova za týden.

Obr. 1. Ledňáček říční (*Alcedo atthis*) s méně obvyklou ulovenou potravou – s mihulí potoční (*Lampetra planeri*) na řece Dědina pod obcí Podbřeží. (N 50°15.77903', E 16°12.49367') (foceno 10. 6. 2014. F. Laštovic)

Ledňáček se živí především drobnými rybkami do velikosti 12 cm. Nejběžnější rybky jsou kolem 7 cm délky. Ryby v jeho potravě zaujímají přes 60 % z celkového objemu stravy. Ale v malé míře se v jeho potravě objevuje i vodní hmyz, měkkýši, korýši a obojživelníci či kruhoústí... Na hnízdištích v dotyčné PP byl ledňáček nejčastěji pozorován s uloveným pstruhem obecným (*Salmo trutta*), dále

pak vrankou obecnou (*Cottus gobio*), střevlí potoční (*Phoxinus phoxinus*), larvou tiplice (*Tipula sp.*) či vážky a dokonce i s dospělou mihulí potoční (*Lampetra planeri*). Denně může dospělý ledňáček spotřebovat kolem 10 rybek. Kořist ledňáček loví nejčastěji z oblíbeného posedu (2-3 m na vodu) střemhlavým útokem pod vodu až do hloubky 60 cm. Celý lov trvá asi jednu vteřinu. V průměru až každý desátý pokus bývá úspěšný. Před krmením ledňáček svou potravu usmrtí ránou o posed. Ryby polyká hlavou napřed. Stejným způsobem je předkládá i mláďatům.

Teritorium hnízdících párů může být dlouhé několik desítek metrů až po několik km, je vždy hájeno až k jeho hranicím. Staří ptáci (zejména samci) jsou spíše stálí nebo přelétaví. Mladí ptáci a samice jsou převážně tažní do jižních a západních států Evropy.

2. Ledňáček říční v PP Dědina u Dobrušky

Na území PP Dědina u Dobrušky je výskyt ledňáčka říčního (*Alcedo atthis*) známý od nepaměti. Tento krásný a vzácný pták patří mezi silně ohrožené druhy dle vyhlášky 395/1992 Sb. V málo regulované řece, kde převažuje charakter přirozeného toku s kamenitým a štěrkovým dnem, hlubšími tůněmi v meandrech či po vývratech, s mělčinami a štěrkovými náplavy a s kolmými hliněnými břehy nebo nátržemi, vytváří optimální podmínky a životní prostředí pro svůj vývoj a vyhledání potravy. Podstatné pro jeho výskyt je také zapojený břehový porost stromů a keřů, kde se skrývá před případnými predátory a nachází zde odpočinek ve stínu vegetace.

Obr. 2. Kolmá břehová hliněná stěna s délkou přes 20 m a výškou přes 3 m je ideální tradiční hnízdiště ledňáčka říčního pod obcí Podbřeží. (foceno 9. 5. 2015. F. Laštovic)

V dotčeném území je zmapováno několik tradičních hnízdišť, které jsou přednostně obsazovány a další nové si ledňáčci vytvářejí na jiných místech nebo se o to pokouší. Ve svislých stěnách hlinitých břehů vytvořené po přirozené vymílací činnosti řeky nebo po podemletí a shoení stromu si hloubí hnízdní nory, které s oblibou používají opakovaně. Ledňáčci nejvíce obsazují břehové stěny delší

než 20 m a vyšší než 4 m. Takových v PP není mnoho, proto hnízdí i v kratších břehových stěnách či pod podemletými stromy.

V období zvýšené hladiny vody po přivalových deštích nebo naopak v suchém období s nízkou hladinou vody, také v chladném zimním období, kdy řeka Dědina zamrzá, dospělí ledňáčci vyhledávají potravu mimo hlavní a spodní tok Dědiny a přesouvají se proti proudu do užšího a mělčího toku řeky či jeho postranních přítoků nebo i do stojatých vod jezírek a rybníčků. Ledňáček říční zaznamenan např. na rybníčku ve Lhotě Netřebě v zimě 13. 1. 2015 (N 50°15.95845', E 16°13.17150') nebo v letním období dešťů na přítoku Dědiny v lesním Živinském údolí 18. 7. 2013 (N 50°15.75435', E 16°15.63700'). Proti proudu Dědiny u sídla organizace A Rocha u Dobrého jsou pravidelně v letních měsících při odchytu do sítí kroužkováni mladí ledňáčci často pocházející z hnízdišť na území PP, kde byla před tím vyvedena. Dobrušský ornitolog Vojtěch Volf od roku 1999 do roku 2015 na řece Dědině u Dobrušky okroužkoval celkem 99 ledňáčků.

Hustota hnízdicích párů ledňáčka říčního v ČR je obvykle 1 až 3 na 10 km toku. Vzdálenost toku Dědiny od Podbřezí po Dobrušku je téměř 7 km. V roce 2008 byla při monitoringu zjištěna 4 obsazená hnízda ledňáčka říčního. Avšak v roce 2011 bylo při monitoringu zjištěno již 9 obsazených hnízd ledňáčka říčního. To je v ČR na tocích s přítomností ledňáčka říčního vysoký nadprůměr.

Obr. 3. Stěna s jedním z obsazených hnízd v roce 2022 (50°16'48,8" 016°09'35,2"). (foceno 31. 8. 2022. F. Laštovic)

3. Negativní jevy na území PP

Ledňáček říční je citlivý vůči rušení. Jakékoliv dlouhodobější rušení, jak u hnízdišť, tak v místech, kde ledňáčci odpočívají či loví, je nežádoucí. Větší rušení na hnízdě bylo vícekrát zaznamenáno nedaleko obce Podbřezí, při letních vodních hrátkách dětí na břehu a při koupání psů (N 50°15.76232', E 16°12.45988').

Také rybářské vlasce či háčky zanechaný po neúspěšném lovu rybářů mohou zapříčinit jejich smrt. Rovněž na stejném místě byl zaznamenán zamotaný rybářský vlasce na větvičce, na kterou s oblibou sedával ledňáček. Po zjištění jsem nebezpečnou větev s vlascem odstranil.

Na některých místech v bezprostřední blízkosti toku vznikly v nedávné minulosti černé skládky. V dotyčné PP např. nedaleko obce Podbřezí (N 50°15.77528', E 16°12.47598'), kde zasahuje až do tradičního hnízdiště ledňáčků v asi 20 m dlouhé kolmé, hlinité stěně. Každý rok při větší vodě se z černé skládky uvolňuje odpad do řeky. Na větším území této černé skládky se v břehovém porostu rozšířila invazní rostlina křídlatka japonská (*Reynoutria japonica*), která postupně vytláčuje původní vegetaci (50°15'46.449"N, 16°12'26.434"E).

Obr. 4. Černá skládka zasahuje až do tradiční hnízdní stěny pro ledňáčky u obce Podbřezí. (50°15'46.880"N, 16°12'30.004"E) (foceno 9. 5. 2015. F. Laštovic)

Na jiném místě v roce 2010 až 2013 nedaleko obce Mělčany byla navážena stavební suť vlastníkem pozemku na břeh Dědiny (mezi souřadnicemi 50°16'20.152"N, 16°10'19.127"E a 50°16'17.921"N, 16°10'22.103"E). Dotyčný (místní zemědělec, co mu patří parcely až k řece) svým počínáním zahrnul i obsazovanou hnízdní noru ledňáčka. (Byl zde monitorován na hnízdě v roce 2008). I přes následné odstranění suti, které jsem provedl, zde již ledňáček říční dál nebyl spatřen při hnízdění.

*Obr. 5. Skládka
stavební suti na
hnízdišti ledňáčka
říčního u
příměstského
tábora
v Mělčanech
(foceno 31. 3.
2011. F. Laštovic)*

*Obr. 6. Břehové
pásmo zahrnuto
stavební suti až do
řeky nedaleko
příměstského
tábora
v Mělčanech.
(foceno 17. 5.
2013. F. Laštovic)*

Další záznam s negativním počínáním člověka v dotyčné území PP pochází z nálezu ze dne 21.2.2016, kdy neznámý občan navezl do koryta řeky Dědina v místě u hřiště pod ZŠ a pod obecní vodárnou v Podbřezí větší množství stavebního odpadu (cihly, malta, střešní tašky apod.) (50°15'40.442"N, 16°12'43.361"E)). Vliv zmíněného odpadu v korytě řeky má negativní vliv zvláště na vývojová stádia vodního hmyzu, na ryby např. vranky obecné vyskytující se převážně v mělčinách pod kameny a kruhousté - mihule potoční jenž se vyvíjejí v hlinitopískových náplavech. Viníka se nepodařilo přes obecní úřad zjistit. Pro zvýšení hladiny vody v řece se vyčištění koryta od stavební suti uskutečnilo až v jarních měsících s dětským klubem A Rocha.

Po povodni v roce 1998 docházelo na Dědině k nevhodným a často zbytečným úpravám toku se zpevňováním břehů kamenem. Tím byla především snižována nabídka vhodných hnízdních břehů.

Obr. 7. Koryto Dědiny s nahrnutou stavební sutí pod obcí Podbřezí. (foceno 21.2.2016. F. Laštovic)

4. Další ohrožení ledňáčka říčního

Početnost ledňáčků prochází krátkodobými i dlouhodobými změnami, přičemž krátkodobé poklesy početnosti bývají způsobeny silnými zimami. Dalšími negativními faktory jsou znečištění vody, vedoucí ke snížení početnosti ryb – potravy ledňáčků, a regulace vodních toků, při které jsou likvidovány hlinité stěny. V mnoha místech rozšíření ledňáčků klesá jejich počet, a to celkově kvůli znečišťování životního prostředí a nedostatku míst ke hnízdění. Při případné kontaminaci vod nejen mizí vhodná potrava ledňáčkům, ale také jejich peří je zbavováno protismáčivých látek (zvláště přítomností chemických odmašťovačů z průmyslu a domácností), což způsobuje promočení peří, prochlazení a možný úhyn.

Nebezpečné jsou střety s dopravou či s „neviditelnými“ skly. Úhyn ledňáčka byl zaznamenán přímo na hranici PP, a to na silničním mostě v Podbřezí (N 50°15.70455', E 16°12.77013'), kdy se zde střetl s projíždějícím autem při nadlítávání mostu v zimě v roce 2013.

Na nepozorného ledňáčka mohou úspěšně zaútočit také některé sovy či dravci (výr velký /*Bubo bubo*/, krahujec obecný /*Accipiter nisus*/ ...), kteří v porostech kolem řeky loví svou potravu. Jeden neúspěšný lov ledňáčka říčního krahujcem obecným byl pozorován mnou za hranicí dotyčné PP na území Dobrušky k Pulicím v lednu v roce 2013 (N 50°17.72333', E 16°8.56065'). Dalším ohrožením může být vydra říční (*Lutra lutra*), invazní norek americký (*Neovison vison*), lasice kolčava (*Mustela nivalis*) či liška obecná (*Vulpes vulpes*). Tito predátoři se dokážou prohrabat do hnízdní komůrky v kolmé břehové stěně a vybrat mláďata. Jeden takový příklad se stal na

tradičním hnízdišti ledňáčka říčního mimo dotyčné území PP, nedaleko obce Masty na řece Dědina v roce 2021 (N 50°14.88800', E 16°14.02200').

Polovina celkové mortality ledňáčků připadá na zimní období. Zvláště delší mrazy mohou stávající populaci velmi snížit. Rovněž velká sucha způsobují nedostatek potravy, stejně tak povodně či velké deště, které ještě mohou zaplavit hnízda.

5. Podpora ledňáčka říčního na území PP

Ledňáčkům říčním se dá pomoci zimní údržbou stávajících přirozených hnízdních stěn, skopáváním kolmých hlinitých břehů, vytrháváním nebo vyřezáváním vegetace, která překrývá hnízdní stěnu, vytvářením mělkých i hlubších tůní z podemletých a spadlých kmenů s větvemi a kořeny. To zapříčiňuje zpomalení toku, prohlubování dna a přirozeně se zde sdružují ryby, které zde nacházejí úkryt a potravu. Dále slouží za potravu mimo jiné i ledňáčkům říčním. Pokud se do mělké části tůně umístí slabší, ale pevná větev (2 – 3 m nad hladinu), ledňáček ji může využívat jako posed pro lovení své potravy. Při nedostatku hnízdních příležitostí vlivem degradace břehů závážkou či kameny lze případně vytvořit nové hnízdní břehy odbagrováním stěny nebo umístěním umělé hnízdní nory do břehu.

6. Shrnutí

Pro zachování vhodného životního prostředí v dotyčné PP se zaměřením na ledňáčka říčního je podmínkou udržet či lépe zlepšit čistotu vody, jakýmkoliv negativním přičiněním nezasahovat do změn v břehových partiích. Tím se myslí: neregulovat tok, nezpevňovat břehy kamennou navážkou, bioodpadem či ještě horší stavební sutí či komunálním odpadem, netěžít a zanechat šterkové a pískové části dna a okraje břehů, nezakládat nové černé skládky odpadu a citlivě odstranit ty stávající. Udržovat výřezem a zkopáváním v optimálním stavu dostatečně velké, kolmé hlinité stěny, jako přirozené prostředí pro hnízdění ledňáčků, případně na vhodných místech založit nové. Zajistit nadále celkovou zapojenost břehové vegetace s přirozeným druhovým obsazením keřů a stromů. Zanechat některé schozy a vývraty keřů a stromů v říčním korytu a ponechat kořenové systémy či mrtvé dřevo pro zlepšení členitosti dna, kde se ukrývá potravní nabídka pro ledňáčky. V dotyčné PP zamezit rybaření a jakékoliv rušení na hnízdišti a v jeho okolí. Zamezit nadbytečné čerpání vody pro blízké nemovitosti či zahrádkářskou kolonii Na Trojici. Zajistit každoroční monitoring stavu ledňáčků na daném území v období hnízdění, což částečně zajišťuje nezisková organizace A Rocha – Křesťané v ochraně přírody, o.p.s.

Na území PP je počet hnízd ledňáčků optimální a dlouhodobě neklesá. Zdejší populace je robustní i přes lokální negativní zásahy a dočasně působící nepříznivé vlivy. Je to především díky celkové zachovalosti a vhodnosti prostředí v dlouhém úseku toku (i mimo PP) – díky čistotě vody, zachovalosti koryta a rozmanitosti břehů a celkové bohatosti potravní nabídky. Populace ledňáčka říčního na daném území je dobrým indikátorem stavu životního prostředí. Zdejší hnízdní hustota je v porovnání s průměrnou hodnotou na území ČR vysoce nadprůměrná.

Nálezky hnízd ledňáčka říčního na území PP Dědina u Dobrušky v roce 2022

V roce 2022 neobsazené

50°15'47.0"N, 16°12'30.3"E

Hliněná stěna (tradiční hnízdiště pro ledňáčky říční), dvě nory letos neobsazené.

50°16'4.8"N, 16°11'6.5"E

Hnízdo ledňáčka říčního (starší) v hliněné stěně

50°16'47.4"N, 16°9'39.3"E

Hnízdo ledňáčka říčního (starší) v kolmé stěně

50°16'7.8"N, 16°11'25.5"E

Hnízdo ledňáčka říčního (starší) v hliněné stěně

V roce 2022 obsazené

50°16'48.8"N 16°9'35.2"E

Hnízdo ledňáčka říčního (letos obsazené – vylétl z nory) v kolmém břehu řeky

50°16'5.7"N, 16°11'14.1"E

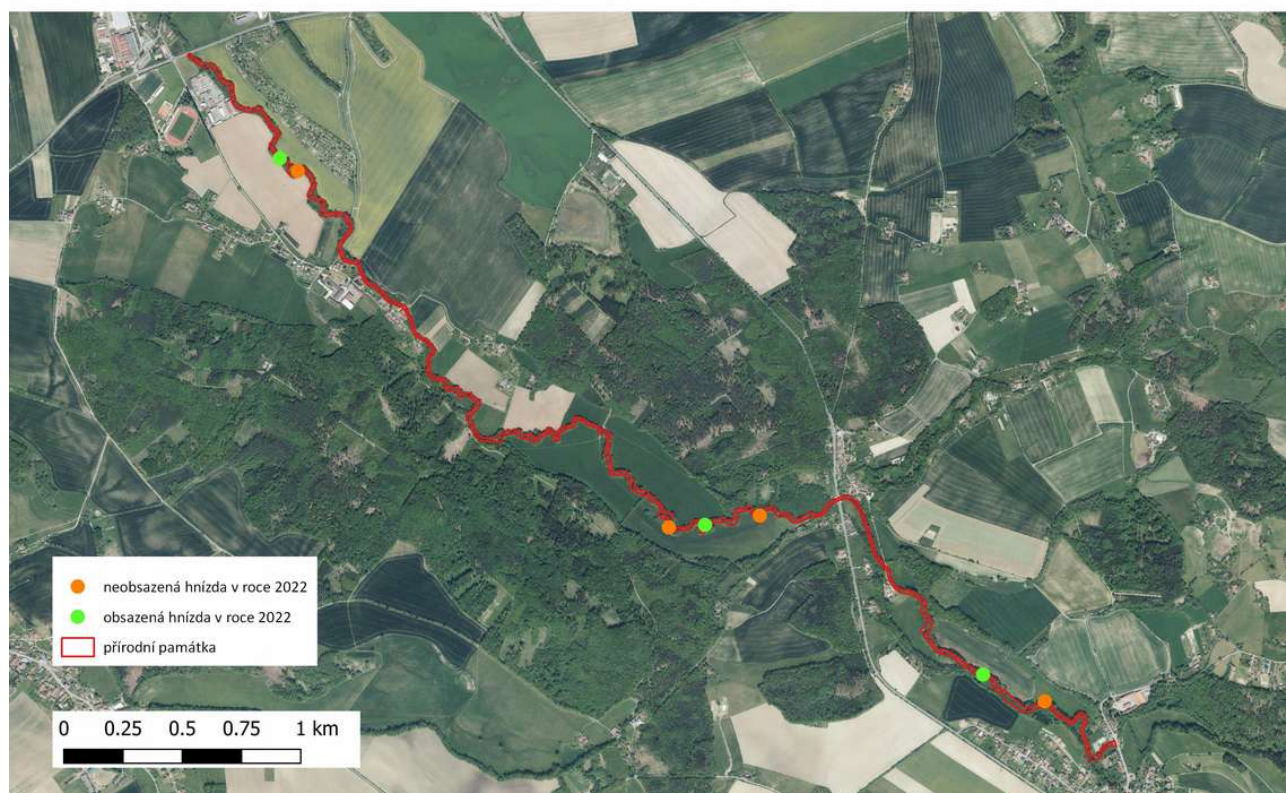
Hnízdo ledňáčka říčního (letos obsazené) v hliněné stěně u meandru.

50°15'49.7"N, 16°12'16.6"E

Hnízdo ledňáčka říčního (letos obsazené) (tradiční hnízdiště) v hliněné stěně

Nálezky hnízd ledňáčka říčního v roce 2022

Podkladová data © ČÚZK, ortofoto

Výsledky monitoringu obsazených hnízd na území PP Dědina u Dobrušky v roce 2011

Provedl Luděk Petrilák z organizace A Rocha

- 1) Souřadnice: N50 15.783 E16 12.495, pravý břeh, jižní strana – meandr Podbřezí , výška stěny 240 cm, nové Hnízdo obsazeno
- 2) Souřadnice: N50 15.822 E16 12.288, pravý břeh, jihozápadní stěna – meandr, vývrat Podbřezí, výška stěny: 230 cm, staré hnízdo obsazeno
- 3) Souřadnice: N50 16.134 E16 11.423, pravý břeh, východní stěna – meandr, Chábory, výška stěny: 175 cm, nové hnízdo obsazeno
- 4) Souřadnice: N50 16.141 E16 11.381, pravý břeh, jihovýchodní stěna – meandr, Chábory, výška stěny: 185 cm, nové hnízdo obsazeno
- 5) Souřadnice: N50 16.093 E16 11.242, pravý břeh, západní stěna – meandr, Chábory, výška stěny: 177 cm, nové hnízdo obsazeno
- 6) Souřadnice: N50 16.077 E16 11.112, levý břeh, severovýchodní stěna – meandr, Chábory, výška stěny: 195 cm, nové hnízdo obsazeno
- 7) Souřadnice: N50 16.108 E16 11.092, pravý břeh, východní stěna –meandr, Chábory, výška stěny: 186 cm, nové hnízdo obsazeno
- 8) Souřadnice: N 50°16.33383', E 16°10.31357', levý břeh, severní stěna – meandr, Mělčany, výška stěny: 187 cm, nové hnízdo obsazeno
- 9) Souřadnice: N50 16.917 E16 09.471, pravý břeh, jižní stěna – meandr, Dobruška, výška stěny: 270 cm, nové hnízdo obsazeno

Hnízdní nory byly na daném území v průměru od sebe vzdálené 1,78 km délky toku.

Kroužkování ledňáčků v hnízdní sezóně u ekocentra Krupárna organizace A Rocha u Dobrého

Rok 2010: 2x samec, 1x samice

Rok 2011: 1x samec, 1x samice, 5x neurčeno

Rok 2012: 3x samec, 1x samice

Rok 2013: 13x samec, 5x samice

Rok 2014: 12x samec, 7x samice, 4x neurčito

Rok 2015: 8x samec, 9x samice, 1x neurčito

Rok 2016: 19x samec, 12x samice, 1x neurčito

Rok 2017: 2x samec, 3x samice

Rok 2018: 4x samec, 5x samice, 1x neurčito

Rok 2019: 4x samec, 2x samice

Rok 2020: 2x samec

Rok 2021: 4x samec, 4x samice, 1x neurčito

Další fotodokumentace

Obr. 8. Velký přirozený meandr Dědiny mezi obcemi Chábory a Mělčany (N 50°16.064', E 16°11.059') zpomaluje tok, modeluje říční dno, vytváří kolmé stěny vhodné pro hnízdění ledňáčka a pískové a štěrkové lavice pro vývoj např. mihule potoční. (foceno 8. 5. 2014. F. Laštovic)

Obr. 9. Vývrát stromu v korytě řeky Dědiny nedaleko obce Mělčany zajišťuje větší členitost dna pro vznik tůní a zpomaluje tok. (foceno 31. 9. 2022. F. Laštovic)

Obr. 10. Ledňáček říční (*Alcedo atthis*) odchycen a kroužkován na ekocentru A Rocha u obce Dobré. (foceno 22. 5. 2014. F. Laštovic)

Obr. 11. Ledňáček říční u obsazeného hnízda pod obcí Podbřezí. (foceno 5. 8. 2022. F. Laštovic)

Obr. 12. Sledování obsazenosti hnízd ledňáčka říčního při monitoringu na řece Dědina (foceno 25. 3. 2010. F. Laštovic)

Obr. 13. Odchyt do sítě a následné kroužkování mladých ledňáčků říčních při monitoringu na řece Dědina u ekocentra A Rocha u Dobrého. (foceno 20. 8. 2018. R. Světlíková)

Obr. 14. Konipas horský (*Motacilla cinerea*) při hledání potravy na břehu Dědiny pod obcí Podbřezí. (foceno 5. 8. 2022. F. Laštovic)

Obr. 15. Hnízdo skorce vodního (*Cinclus cinclus*) pod mostem u děličího koryta Dědiny pod Cháborami. (N 50°16.14385', E 16°11.62748') (foceno 31. 8. 2022. F. Laštovic)

Obr. 16. Vhodné stanoviště na břehu Dědiny, kde jiříčky obecné (*Delichon urbicum*) sbírají hrudky bahna ke stavbě svých hnízd (pod mostem v Mělčanech). (N 50°16.50917', E 16°10.08498') (foceno 17. 5. 2013. F. Laštovic)

Obr. 17. Střízlík obecný (*Troglodytes troglodytes*) nachází vhodné životní prostředí v břehovém porostu s nánosy dřeva v řece Dědina. (foceno 5. 8. 2022. F. Laštovic)

Obr. 18. Pobytový znak (vytesané dutiny) v břehových stromech prozrazují výskyt datla černého (*Driocopus martius*) pod mostem nad řekou Dědina v Dobrušce (N 50°17.03017', E 16°9.22158') (foceno 31. 8. 2022. F. Laštovic)